

КОЗАЦЬКЕ СЕЛО ВЕРЕМІЇВКА: СПРОБА МОНОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Микола Бех, Галина Бондаренко,
Сергій Довгань, Світлана Маховська,
Сергій Сіренко, Олена Таран

УДК 39(477.46)

Стаття представляє собою звіт співробітників Українського етнологічного центру (далі – УЕЦ), учасників етнографічної експедиції до с. Вереміївка Чорнобаївського району Черкаської області. Методом монографічного дослідження було зафіксовано сучасний стан української етнокультурної спадщини, простежено трансформацію явищ народної культури під впливом соціальних чинників, досліджено глибину історичної пам'яті народу.

Ключові слова: історична пам'ять, господарська діяльність, народні знання, обряд, весілля, рибальство, похорон, житло, садиба, господарська будівля.

This article is a report of the employees of the Ukrainian Ethnological Center – participants of ethnographic expedition to the village Veremiivka, Chornobai District, Cherkasy Region. Applying the monographic research method, the researchers recorded a current state of Ukrainian ethno-cultural heritage, retraced a transformation of the national culture phenomena due to influence of the social factors, and investigated a scope of national historical memory.

Keywords: historical memory, economical activity, folk lore, rite, wedding, fishing, funeral, dwelling, homestead, utility structure.

Сучасний міжнародний досвід у сфері етнології, культурної антропології засвідчує зростаючий інтерес до локальних спільнот, домінування методів включеного дослідження, довготривалого вивчення одного окремо вибраного соціокультурного об'єкта над анкетно-соціологічним. Цей науковий метод, що має назву «монографічне дослідження села», був досить поширеним і результативним в українській етнології кінця 20-х років минулого століття. Пізніше його майже не використовували, а тепер він знову став одним з перспективних методів прикладних досліджень. Групою науковців Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського (далі – ІМФЕ) у складі співробітників УЕЦ Г. Бондаренко (керівник експедиції), О. Таран, С. Маховської, С. Довганя, С. Сіренка, М. Бега 22–28 липня 2013 року було здійснено монографічне вивчення с. Вереміївка Чорнобаївського району Черкаської області.

Вереміївка – типове козацьке село Середньої Наддніпрянщини, відоме своєю бунтівною історією, національно-визвольними рухами 1920-х років, у новітні часи поповнило сумнозвісний список «затоплених сіл». Іс-

торичні нариси, присвячені Вереміївці, можна знайти у книгах О. Мицюка «Веремійовська буча» (Л., 1913), Р. Коваля «Коли кулі співали» (К.; Вінниця, 2006), в історико-краєзнавчому виданні М. Приліпко «Чорнобаївщина. Нариси історії населених пунктів Черкаської області» (Черкаси, 2013). Відомості з історії села, сільської школи, окремих козацьких родів (роду Казидубів) містяться в Інтернеті на їхніх сайтах.

Безпосередньо перед затопленням, у 1955 та 1960-х роках, тут працювала експедиція ІМФЕ під керівництвом фольклориста Федора Лаврова, місцевого уродженця. У науковому архіві Інституту збереглися сотні аркушів записів народних оповідань, казок, соціально-побутових і обрядових пісень, фотографії вереміївського весілля та інтер'єрів будинків – загалом близько трьохсот фото (ф. 14–5, од. зб. 184, 193, 325, 326, 327). Пощастило Вереміївці і на власних літописців. Десятки років поспіль усі значимі події села, розповіді про його минуле, реалії сьогодення описували його мешканці, патріоти рідного села та краєзнавці-ентузіасти – директор школи О. Бондар та інженер-меліоратор В. Переузнюк. Шість томів

рукописних книг, багато ілюстрованих фотографіями, зберігаються в сільській бібліотеці, окремі матеріали — у родинному архіві Василя Олександровича Переузника. Частина книг О. Бондаря оцифрована і доступна для ознайомлення на сайті носіїв прізвища Казидуб — Козедуб (www.kazydub.ru). Нещодавно побачили світ мемуарні видання, присвячені життю веремійчан за межами України, зокрема в Красноярському краї. Це книга М. Підлісного «Еремеевка-Полтавка» (Красноярськ, 2011), присвячена його матері О. Підлісній (Шарій) (родом з Вереміївки), та Л. Євсєєва «Очерки истории села Максимовка 1896—2011» (Омськ, 2011), у якій ідеться про долю переселенців з Вереміївки до Сибіру.

Метою експедиції було зафіксувати сучасний стан української етнокультурної спадщини, простежити трансформацію явищ народної культури під впливом соціальних чинників, дослідити глибину історичної пам'яті народу. За шість експедиційних днів було опитано близько 60 старожилів села, віком від 67 до 100 років. Отримано відомості про народну релігійність, традиційні промисли та ремесла, господарські заняття, народну кулінарію, сімейну та календарну обрядовість, оповідання з усної історії (розповіді про Голодомор, Другу світову війну, переселення). Від учасниць фольклорного колективу (художній керівник — Г. Ропай) записано зразки пісенної творчості села — колядки та щедрівки, весільні, ліричні пісні.

Учасники експедиції вивчали форми місцевої ідентичності населення. Спогади про козацьку минувшину села і досі зберігаються у фольклорній пам'яті народу. Наприклад, щоб підкреслити давність події, про яку розповідається, уживають вираз «За старого Хмеля (маючи на увазі Богдана Хмельницького), як людей було жменя»¹. Це донедавна обов'язковою для чоловіків старшого віку була наявність бороди та вусів, «вони ж, мовляв, з козаків». У родинних архівах багатьох жителів Вереміївки збереглися документи, що засвідчують їхню належність до старих

козацьких, дворянських родів, оприлюднювати які вони не насмілюються через укорінений у генах страх репресій. Самі себе жителі Вереміївки називають «вереміяками», у розповідях підкреслюють особливості місцевого характеру — почуття власної гідності, непоступливість. Багатьом відомі перекази про те, що у старій Вереміївці горді козаки не звільняли дороги кареті і не знімали шапки ні перед паном, ні перед урядником. За розповідями інформаторів, уже в недавній час парубків і чоловіків з Вереміївки не пускали на нічліг у жодному з прилеглих сіл, знаючи їхню запальну вдачу, тому водії чи трактористи, яких у дорозі застала ніч, представлялися мешканцями іншого села. До Першої світової війни в селі мешкало понад 13 тис. осіб, нині — 1477. «Наших вереміяк по всьому світу є» — кажуть із цього приводу інформатори, згадуючи причини, що спонукали односельців добровільно чи примусово (через розкуркулення, політичні звинувачення) залишити рідний край. Образ покинутого села наявний і у світогляді представників старшого покоління, яке пам'ятає краєвиди старої Вереміївки (до переселення) з розлогими луками, левадами, копанками.

У 50-х роках ХХ ст. будівництво Кременчуцької ГЕС на Дніпрі стало причиною затоплення та переселення значної частини населених пунктів уздовж русла Дніпра. Одним з таких сіл була Вереміївка. Підготовка території до затоплення тривала протягом кількох років. Для цього створювали оціночні комісії з переселення при виконкомах місцевих рад. На кожен двір, який підлягав знищенню, заповнювали інвентаризаційні картки, що містили такі основні пункти: опис садиби; ескізна схема садиби; поетажний план основної будівлі; перелік будівель та їх розміри; матеріали, конструкції, обробка та розміри. На основі цих карток відбувалася система оплати та матеріальне відшкодування. Селяни отримували близько 7—10 тис. карбованців. Виділена сума мала покрити витрати на переселення та будівництво нового житла, розбудову садиби. Під час оцінки майна враховували вік будівель,

адже, чим старіші вони були, то більшу суму виплачували. Це пояснювалося тим, що будівельні матеріали зі старих будівель не можуть бути використані повторно при будівництві нового житла.

Провідною галуззю господарства жителів с. Вереміївка було землеробство — основа культури життєзабезпечення населення. Протягом першої половини ХХ ст. більшу частину орних площ займали посіви жита, що відповідало загальноукраїнській традиції. З інших злакових вирощували пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку, з 1950-х років широко розповсюджується кукурудза. Овочеві представлені картоплею, буряками, морквою, огірками, помідорами, цибулею, часником, петрушкою і кропом, також сіяли гарбузи й кавуни. Із традиційних технічних культур вирощували коноплі, льон, стебла яких використовували для виготовлення полотна, а з насіння били олію, пізніше основною олійною культурою став соняшник. Протягом 1960—1990-х років суттєво скоротилися і зникли посіви жита, гречки, проса та конопель. Потрібно зазначити, що попри значні зміни в господарстві с. Вереміївка воно зберігало натуральний характер.

Спираючись на польові дослідження, можемо стверджувати, що землеробство у Вереміївці, як і в регіоні загалом, мало винятково орний характер. Використовували два види тяглових орних знарядь: плуг і багатозубе рало («лапчак»). Для села були характерні два типи плугів — «однолемішні з передком» і «дволемішні». Для розпушування ґрунту використовували рамочні борони з дерев'яними та залізними зубами. Крім тяглових знарядь, селяни застосовували ручні знаряддя для обробітки ґрунту — сапу і лопату. Для збору врожаю використовували такі основні знаряддя, як серп і коса. Остання продуктивніша, тому була у більшому вжитку. У другій половині ХХ ст. подекуди серпом користувалися для зрізання бур'янів, хоча частіше «вереміяки» використовували «зкісок» — маленька коса, яку виготовляли з відпрацьованої коси («зкошеної»). Основним знаряддям молотьби зернових був

ціп, у 1920—1930-х роках багатші селяни користувалися молотильними машинами.

Господарська діяльність вереміїчан тісно пов'язана з природними умовами, які значно змінилися після переселення. Тому господарювання поділяється на два періоди, які місцеві жителі іменують «унизу» («низове») і «на горі» («горове»). У Вереміївці землеробство розвинутіше, ніж тваринництво. Городництво сьогодні й у минулому завжди зорієнтоване на власне споживання. Обробіток ґрунту для городу розпочинається навесні з оранки, вважають, що так краще. На нашу думку, це є дотриманням низової традиції: навесні двічі затоплювалася вся місцевість і тому обробіток ґрунту полегшувався, а нанесений мул ще й слугував добривом. Іншою особливістю обробітки городів є садження картоплі під плуг. У 2000-х роках з'явилося поливання городів за допомогою «дощової системи». Сьогодні полив застосовують лише ті, хто має власні свердловини. Інші жителі використовувати воду для поливання із сільського водогону не можуть, оскільки потужність системи на це не розрахована.

Можемо стверджувати, що до 1950—1960-х років населення Вереміївки орієнтувалося на традиційний аграрний календар, за яким господарські роботи узгоджувалися з річним циклом православних свят. Так, початок весняної оранки пов'язували з Благовіщенням (7 квітня). Спочатку сіяли овес і ячмінь, про останній респонденти зазначали: «Кинеш в болото — буде золото». Гречку сіяли після Весняного Миколи (21 травня): «До Миколи — не сій гречки і не стрижи овечки». Початок сінокосу відносили до Трійці. Обрядодії, пов'язані з початком та закінченням жнив, мало представлені, хоча респонденти згадують, що початок жнив приурочувався до свята Полупетра (13 липня). Посів озимини припадав на період між Першою (Успіння Пресвятої Богородиці — 26 серпня) та Другою Пречистою (Різдво Пресвятої Богородиці — 21 вересня). Закінчення польових робіт пов'язували зі святом Покрови (14 жовтня).

Садівництво більше розвинулося після переселення. В окремих кутках старого села дерева не родили через несприятливі ґрунти. Пізніше податок на фруктові дерева (у 40—50-х роках ХХ ст.) призвів до знищення садів. Сьогодні вулиці Вереміївки потопають у зелені фруктових дерев, які ростуть по всьому селу. Це переважно яблуні, груші, абрикоси, вишні та горіхи.

Упродовж другої половини минулого століття в селі тримали корів, волів, коней, свиней, кіз та кролів. З великої рогатої худоби була поширена сіра українська порода. На початку ХХІ ст. переважають свині, кози і кролі. Тримати корів сьогодні не вигідно, тому що закупівельна ціна на молоко низька, але головна причина — відсутність луків. До затоплення у Вереміївці корівництво було дуже розвинуте саме завдяки можливості заготовити багато сіна. Кролів тоді ще переважно утримували в ямах, а також у клітках, які плели з лози. Клітки стояли на подвір'ї, на зиму, щоб утеплити, їх обставляли очеретяними матами. Сьогодні цих тварин тримають у дерев'яних та металевих клітках.

Рибальство у Вереміївці представлене такими видами: споживацьке (любительське) та промислове. Перше існує від часів виникнення села, а друге — з організації рибколгоспу в 1934 році. Для споживацького характерні такі знаряддя лову: верша, ятер^{*}, «колиска», петля, волок, поплавкова вудка та спінінг, а для промислового — невід, сітки та в'ятер. Оригінальним способом вилову щуки влітку, який існував до затоплення, була ловля петлею: один кінець мотузки прив'язували до вудлища, а на другому кінці робили петлю. На мілководді рибалка обережно підводив петлю під щуку, а потім різко тягнув угору, від чого петля затягувалася. У післявоєнні роки мотузку було замінено на дріт.

Цікавою була зимова ловля за допомогою ґрунтової ями. Рибалка на березі озера викопував яму, завширшки один метр, завдовж-

ки два — три метра і півметра вглиб. З одного боку яму сполучали з озером. У місці з'єднання робили дерев'яну «засувачку». Зверху яму накривали палицями, на які клали очерет і все це присипали снігом. Ефективність ловлі цією пасткою підвищувалася за наявності у водоймі придухи (нестачі кисню у воді). У такі періоди риба масово запливала до ями, де було достатньо кисню. Перед виїманням риби «засувачку» закривали, потім розкривали яму і саком виловлювали рибу. У Вереміївці досить поширеною була ловля «колискою». «Коліска» — це рухома пастка, яка складалася з дерев'яного каркаса, обтягнутого сіткою. Ловили «колискою» вбхід двоє рибалок.

Під час монографічного дослідження с. Вереміївка було зафіксовано відомості з народної метеорології, у тому числі магичні засоби впливу на погоду. Погоду визначали: 1) за росою (роса на траві — до дощу, якщо ж роси немає, буде сухо); 2) за місяцем («як відро на ріг місяця повісиця», буде дощ); 3) за сонцем (якщо сонце «заходить за дві стіни», будуть довготривалі дощі; якщо «рано сонце схватилося», буде дощ); 4) за зірками («зірки понадувалися» — на негоду); 5) за поведінкою птахів (на дощ горобці «кубляця», а кури «ховаюця»), плазунів («жаба на дощ скака») тощо. Для захисту від граду виставляли хлібну лопату за поріг догори руків'ям або клали на подвір'ї навхрест хлібну лопату та кочергу. Щоб зупинити посуху вдавалися до такого: 1) ловили жабу і підвішували її за лапку до деревини; 2) освячували криниці; 3) лили воду на могили покійників: за одними свідченнями, будь-які вдови (троє, шестеро або дев'ятеро) йшли на «ґрїбки» (цвинтар) і лили воду на могили потопельників (відповідно на три, шість або дев'ять), за другими, — воду лили вдови потопельників (3, 6 або 9) на будь-які могили. Розбіжність у свідченнях, очевидно, зумовлена тим, що інформанти є представниками різних кутків села.

Господарські заняття мешканців Вереміївки обумовлювали раціон харчування й кулінарні традиції. Хліб пекли житній, пшенич-

* Місцева назва — в'ятер.

ний — лише на свята. Стравами повсякденного споживання були борщ (готували на буряковому квасі), капуста (капустяк), каші — гречана, пшоняна. Розповсюдженими були страви з гречаного борошна — галушки, лемішка, кваша. З молочних страв готували молочні каші, ряжанку та сир, пекли мандрики — сирники. Завдяки близькості до Дніпра поширеним було вживання риби. Місцевими стравами є рибна каша (готують у польових умовах із пшоном), рибна юшка, «секундай» — маринована зі спеціями річкова риба, яку готують на гостину, смажена та в'ялена риба. М'ясні страви раніше готували зазвичай у неділю та на великі свята. На рік різали одну свиню, сало солили і зберігали в ящиках, м'ясо в'ялили на горищі, готували ковбаси, кендюх, кров'янку. На зиму бочками солили огірки, помідори, капусту, квасили яблука, кавуни. До сьогодні окремо готують квашену капусту шатковану та січену — для приготування капустяку (капусти).

Стара Вереміївка за своєю структурою складалася з різних кутків-хуторів, які були розкидані на значній відстані один від одного, що кардинально відрізняє її від сучасного чітко розпланованого села. Нині Вереміївка — це поселення квартално-вуличної форми. Два ряди будинків, фасади яких звернені до дороги, утворюють вулицю.

Нам вдалося зафіксувати лише два варіанти розміщення житла відносно вулиці та сторін світу. Перший — розташування хати однією з причілкових стін до вулиці, протилежною — до присадибної ділянки. За такого розміщення лицьова стіна хати повернута на південь, що дає можливість краще освітити житлову площу хати протягом дня за рахунок потрапляння прямих променів сонця усередину приміщення через віконні прорізи. Саме у причілкових та лицьовій (передній) стінах завжди роблять вікна. Їх кількість залежить від розмірів хати. За значних розмірів може бути по два вікна на кожній зі стін для окремої кімнати. Крім того, завдяки такому розміщенню хати в полі зору завжди перебуває двір з наявними на ньому господарськими будівлями — повіткою, сажем,

клуном, клунею, коморою, які розташовані як в одну лінію з оселею, так і навпроти неї. Із середини приміщення через вікна, що розташовані на причілках, також можна споглядати сад, город та вулицю. У сучасній Вереміївці всі хати здебільшого збудовані під вулицею, а не у глибині двору, що було характерним для старої Вереміївки.

Другий варіант — коли хата повернута тильною стіною до вулиці. У такому випадку вулиця майже завжди розташовується на півночі або ж на заході, а передня частина хати повернута здебільшого на південь або схід.

Якщо розглядати й порівнювати конструктивні особливості будівництва старої і нової Вереміївки, то можемо виокремити такі основні способи будівництва: каркасний — «на сохах» («мазанки», «мазані»); безкаркасний — «литки» («топтанки») — характерний як для житла, так і для господарських будівель; «у зруб» — тільки для будівель господарського призначення (саж, повітка, клуня, комора тощо).

У XIX — до 50-х років XX ст. в с. Вереміївка було поширене зведення стін «на сохах» («мазанки», «мазані»). Їх робили за таким принципом: сохи закопували на відстані 1–2 м одна від одної по периметру майбутніх стін. Між ними «зарубували» горизонтально 4–8 «глиць», обплітали лозою або очеретом і з обох боків замазували «вальками». Товщина таких стін була 30–40 см. Цей спосіб потребував багато часу та наявності значної кількості якісної деревини для сох. Тому йому на зміну прийшов інший, безкаркасний, спосіб зведення стін — «литки» («топтанки»). Для цього по периметру майбутніх стін з обох боків виставляли дошки-риштовки (50–70 см заввишки). Між ними заливали рідку глину — «кальмазу». Потім настеляли солому й утрамбовували ногами. Такі дії повторювали поки не буде зведено стіни заввишки 2,5–2,7 м. Товщина стін сягала 0,5 м. Часто цей спосіб не передбачав використання фундаменту. Особливістю досліджуваного села є те, що фактично протягом трьох років воно було повністю збудоване. Майже

всі хати на той період (50–60-ті роки ХХ ст.) побудовані таким способом. Та і розміри всіх осель приблизно однакові. Це спричинене наявністю незначної кількості форм-риштовок, які переходили від одного двору до другого. Після переселення хати «на сохах» вже майже не будували.

При будівництві житла на новому місці обов'язковими були звичаї колективної трудової взаємодопомоги. Хати топтали толокою, після закінчення роботи господарі частували всіх обідом.

Обід толочан. 1960 р.

с. Вереміївка Чернобаївського р-ну
Черкаської обл.

Світлина з архіву АНФРФ ІМФЕ
(ф. 14–5, од. зб. 326, арк. 40)

У 70-х роках ХХ ст. у Вереміївці поширилося будівництво хат із цегли. Такий конструктивний спосіб передбачав наявність фундаменту по периметру зовнішніх стін майбутнього житла та на місті перестінків. Для утеплення мурованих стін із цегли почали використовувати саман, який виготовляли із суміші глини та соломи (ширина — 0,35 м, висота —

0,15 м, довжина — 0,65 м). Від 70-х років ХХ ст. топтані хати вже обкладали цеглою та по периметру зовнішніх стін укріплювали фундаментом і обмоткою.

Дах зводили, як і на всій території Середньої Наддніпрянщини, на кроквах. Одна кроква складалася з двох дерев'яних жердин, скріплених з однієї сторони під гострим, рідше прямим кутом. Посередині їх ще скріплювали за допомогою коротшої жердини або рейки — «бантини». Вони утворювали основу дерев'яного каркаса даху. Крокви розміщували по всій довжині хати на відстані 1–2 м одна від одної. Між собою крокви скріплювали «слижами» — жердинами, що їх набивали на крокви горизонтально на відстані 40–70 см одна від одної. Для покрівлі даху до переселення (кінець 50-х років ХХ ст.) використовували житню соломку та очерет. Висота солом'яного або очеретяного даху і висота стін хати співвідносилися приблизно 1,5:1 або 2:1, тобто за висоти стін 2,4 м дах міг сягати до 4 м. Високий дах служив довше, адже вода швидше стікала і менше потрапляла всередину покриття. Стріху викладали зрізаною частиною донизу, а решту покрівлі — догори. Починали роботу зі стріхи, що нависала над стінами, і закінчували зверху «гребенем», який закріплювали дерев'яними ключицями. Гребінь могли змазувати глиною, щоб був міцнішим і не роздувався вітром. Були випадки, коли стріху робили з очерету для міцності, а поверх укладали соломку. Зверху на гребінь накидали очерет. У період переселення і до сьогодні для покрівлі даху використовують шифер.

Для старої Вереміївки характерна стеля з одним поздовжнім сволоком, проте вже в період переселення почали робити стелю на балках. Поперек хати на відстані 1 м одна від одної укладали і закріплювали балки, які підбивали рейками («слижами»). Щілини зсередини хати та на горищі замазували глиною. Зверху стелю утеплювали шаром глини, потім очеретом і знову замазували все глиною. Враховуючи повені, у тих кутках старого села, де вони були частішими, у хатах будували навіть печі «на сохах», бо глина розмокала і піч обвалювалася.

Що ж стосується обрядової частини в будівництві с. Вереміївка, то до сьогодні дійшов лише звичай після завершення робіт, де використовували глину, купати або кидати в заміс господарів.

Народний костюм населення Вереміївки відповідав регіональним традиціям. Єдиним видом натільного жіночого і чоловічого одягу була сорочка. Протягом першої половини ХХ ст. їх шили з домотканого вибіленого полотна, переважно з конопляного. Традиційно жіноча сорочка в три пілки мала широкий суцільнокроєний рукав, оздоблений у верхній частині вишивкою, також прикрашали манжети («чохли»), комір та низ сорочки («полянку»). Давніший варіант — коли горловина щільно прилягає до шиї. З 1940-х років розповсюджуються сорочки з квадратним вирізом горловини та призбируванням — «до коре». Жіночий поясний одяг, що прикривав нижню частину фігури, у вереміївському жіночому костюмі представлений різними спідницями з домотканого та купованого полотна. Спираючись на польові дослідження, можемо стверджувати, що незшитий поясний одяг не був у широкому вжитку населення Вереміївки. Зокрема, респонденти зазначають, що не мали плахт і запасок, але бачили їх у «задніпрянців», жителів протилежного, правого, берега Дніпра, яких ще називали «польщаками». Найпоширенішим типом нагрудного одягу були безрукавки — керсетки, виготовлені з фабричної тканини, що за рахунок ушитих додаткових «клинків» розширювалися від лінії грудей до низу. Нагрудний одяг з рукавами представлений жіночими й чоловічими «піджаками» на ватній підкладці та «легкими юпками», що повторювали крій керсетки. Крім «легких юпок», розповсюджені були «довгі юпки із підкладкою», які слугували основним верхнім одягом жінок у весняно-осінній період. Заможніші селяни виготовляли з овечої хутра теплий зимовий одяг, критий тонким фабричним сукном («кожушанки» та «чумарки»). Як зазначають респонденти, єдиним головним убором жінок були хустки, а чоловіки влітку

носили солом'яні брилі або полотняні картузи, зимою — хутряні шапки «кубанки».

Родинні стосунки ґрунтувалися на взаємній підтримці та повазі до старших. Авторитет батьків і їхнє слово були вирішальними при виборі шлюбного партнера ще до середини минулого століття. До батьків зверталися на «Ви». Якщо в хаті були сторонні люди, гості, то діти мали сидіти на печі «так, немовби їх немає в хаті». Головою родини традиційно вважався найстарший у сім'ї чоловік, який давав розпорядження, що й кому робити, виконував окремі обряди, спрямовані на благополуччя господарства, контролював норму споживання продуктів. Вереміївська молодь, досягнувши 14 років, починала ходити на «досвітки»². Їх переважно організовували в хаті вдови, рідше — у хаті невеликої родини, де була дівчина на виданні. Під час «досвіток» дівчата пряли, ткали, шили, а хлопці грали в карти. Батьки ретельно контролювали дозвілля дітей, обмежуючи «досвітування» дванадцятю годинами ночі. У разі непослуху існували різні форми покарання, зокрема, хлопця або дівчину ставили на гречку «у вугол» і примушували тримати руками цеглу над головою. У святкові дні на кожному кутку села (Запіски, Погоріле, Пасічне, Столічне та ін.) влаштовували «складки» — застілля, на які кожен учасник приносив якунебудь страву або випивку (капусту, картоплю, горілку тощо). З появою клубів молодь почала ходити на танці, найпоширенішими з яких були полька, краков'як, гопак, ойра та ін.

До революції в селі було чотири церкви, які зруйновано в тридцятих роках. У новому селі церкву побудували лише в 1995 році. Сучасні мешканці Вереміївки найчастіше вважають себе «безвірниками», «безбожниками», порівняно з мешканцями сусіднього с. Кліщинці (частина колишньої Вереміївки), у якому церква не припиняла своєї діяльності, хоч і розміщувалася у пристосованому приміщенні. Утім, за повідомленням старожилів, навіть за відсутності церкви люди дотримувалися релігійних традицій, зокрема постів, відзначення головних релігійних свят. На Здвиження на

різних кутках села встановлювали завітчаній хрест. За свідченням Г. Бугай та Г. Вахній, у їхніх родинах, так само, як і в родинах багатьох односельців, на Різдво, Водохреща, Великдень дорослі виконували церковні тропарі і лише після того родина сідала до спільної трапези. З огляду на те, що наявність ікон вдома могла стати причиною репресій, багато людей «познімали богів і закопали їх в проваллі. На Паску приходили туди до них, відкопували і молилися»³. Окрім атеїстичного виховання в радянській школі, на формування атеїстичного світогляду мешканців села сильно вплинуло перенесення останків померлих родичів із сільського цвинтаря перед затопленням села. «Кажуть, той світ, а ми побачили, що нічого там нема, тільки кості». Навіть ті з інформаторів, хто стверджує, що вони віруючі люди, ставлять під сумнів існування загробного життя, не знають, хто входить до Святої Трійці.

У системі календарних обрядів найкраще збереженими виявилися обряди зимового циклу. У селі не переривалася традиція носити вечерю хрещеним батькам на Святвечір, колядування, щедрування та новорічного посипання зерном. На Водохреща господар освячував святою водою все господарство, традиція святити воду зберігалася навіть за відсутності в селі церкви. На Масницю варили вареники, побутовували колодйні обряди. Колодку у вигляді стрічки, хустини чи справжньої колоди незаміжнім дівчатам чи неодруженим парубкам могли причепити їхні близькі родичі, хрещені батьки. За зняття колодки потрібно було поставити могорич. До свята Сорока святих пекли сорок жайворонків. З-поміж Дванадесятих свят найшанованішими були Великдень і Трійця. Дубові гілки, якими на Трійцю прикрашали хати, зберігали, «щоб грім не бив у хату». Цієї традиції старші люди дотримуються й досі.

Серед традиційних компонентів вереміївського весілля («сваїби») чітко виокремлюються: 1. *Сватання*. Згода дівчини на шлюб скріплювалася обміном хлібом між батьками молодих. У разі відмови батьки дівчини хліб не приймали. Зафіксовано поодинокі випадки

вручення парубкові гарбуза. Привертає увагу відсутність у складі передвесільного циклу обрядовості етапу «оглядин» як у номінативному, так і у функціональному вираженні. 2. *Запрошення на весілля*. «Гукати» на «сваїбу» молода з «дружками» і молодий з «бояринами» ходили у весільному вбранні окремо один від одного. Необхідним атрибутом запрошення була шишка, яку молодий/молода залишали гостям. 3. *Підготовка до весілля*. 4. *Приготування весільної випічки*: «корогвай», шишки, «колюче» (невеликий весільний хліб овальної форми з пухирцями, який обов'язково стояв на столі перед молодими). За місцевою традицією, «корогвайниці» «бгали корогвай» і в молодого, і в молоді. Посадивши його в піч, жінки (переважно вчотирьох) носили діжу на руках і співали, після чого чоловіки намагалися її вкрасти, щоб отримати викуп. 5. *Виготовлення весільних атрибутів*. «Гільце» — гілка сосни, прикрашена паперовими квітами, з житнім хрестом і калиною на маківці — входило до атрибутивного ряду молодого. «Світільник» — букет квітів із двома свічками (першу встромляли під час виряджання молодого за молодою, другу — у хаті молоді під час посаду). 6. *Перейма* («ворітна»). «Ворітну» (викуп), за традицією, «брали» двічі: дорогою від молодого — чоловіки, від молоді — парубки. 7. *Зустріч молодого та його роду*. Зафіксовано звичай продавати місце біля молоді на посаді, виконавцем якого був маленький хлопчик з роду нареченої. Він тримав у руках качалку або палицю, погрожуючи нею молодому. Викуп вимагали також за квітку, яку свашки спочатку пришивали до картуза молодого, а потім, одягнувши його на голову, підстрибували. 8. *Посад* («посада»). За загальноукраїнською традицією, у с. Вереміївка молодих садовили на кожух, який символізував багатство. 9. *Вінчання або/та реєстрація шлюбу*. Перед тим, як їхати до розпису, за місцевим звичаєм, молоді заїжджали/заходили на цвинтар «просити благословення» в померлих членів роду (батьків, бабусь, дідусів тощо). 10. *Дарування*. 11. *Розподіл ве-*

сильного хліба («корогваю» та «колючого»). Центральну шишку з «корогваю» під час його розподілу віддавали молодим, а «шкурінку» (низ) — кухарці. Традиційним залишається звичай подавати як останню страву кисіль, про який інформанти кажуть: «...це та лепеха, що з хати випиха»⁴ або «лепеха, що з-за столу випиха»⁵. 12. *Покривання молодої*. Дівчину заводили до кімнати, де вона переодягалася і надівала очіпок. Ритуально-магічних акцій, пов'язаних із цим етапом, зафіксовано не було. 13. *Вирядження молодої до молодого*. Після благословення батьків молода піднімалася на підводу і кланялася чотири рази за традиційною схемою — на схід, захід, південь та північ. 14. *Перевезення приданого*. До складу приданого молодої входили: «кодрі» (ковдри), подушки, рядна, рушники, скриня тощо. Зафіксовано згадки про «півкорови» як посаг для двох сестер: один тиждень корову тримала одна з них, а другий — інша. Придане перевозили або до «свайби», або разом з молодою, яка повинна була обов'язково вивісити свої рушники на жердці в хаті молодого — чим більше було рушників, тим молода вважалася багатшою. За цим ритуалом слідували баби, яких не запросили на весілля, заглядаючи у двері або вікна. 15. *Зустріч молодої в хаті молодого*. За місцевим звичаєм, на воротах свекрушиної хати палили багаття і «смалили молоду» — перевозили її через вогонь. Мати молодого зустрічала дітей хлібом-сіллю. Молода теж приходила з хлібиною і зазвичай казала: «Нате цю хлібину, а мене прийміть за рідну дитину», на що свекруха відповідала: «І хліб заберу, і тебе прийму». 16. *Обрядів, пов'язаних з перевіркою та демонстрацією цнотливості молодої* виявлено не було. 17. *Відвідування молодої в молодого*. За свідченням інформантів, на другий день весілля молодих або їхніх батьків до сходу сонця вимащували сажею та буряком, після чого вмивали. «Дружка», який вів рід молодого до молодого (казали «гарячі ідуть»), «вішали» на деревині (прив'язували до дерева) і вимагали викуп за звільнення. «Снідять» молодій

принесли сирий буряк, капусту, моркву тощо. Перш ніж нагодувати дівчину прив'язували до стовпа або дерева і ставили перед нею корито, яке слугувало яслями (за аналогією до годування худоби). Водночас рід молодого йшов до молодої «дякувать за молоду». 18. *Обдаровування родин і молодят (у молодого)*. Молода обов'язково дарувала свекрусі «платок», а свекру — сорочку. 19. *Обрядове рядження гостей («цигани» або «циганщина»)*, обрядодії з курми. Весільні гості на другий або третій день, що залежало від загальної тривалості «свайби», переодягалися в циганів, лікарів, молодих і ловили курей у тих, хто гуляв на весіллі. До обов'язків «циган» також входило ворожіння, бриття чоловіків і вмивання жінок, «прання рядна» (рядно спочатку вимащували, а потім вішали на комин і починали поливати водою — «прати»). Матері, яка віддавала заміж або одружувала останню дитину, «цигани» «мили ноги» фарбою або забивали «пакіл» (кілок) коло хати, щоб члени другого роду його витягнули. 20. *Відвідування молодою своєї родини*. 21. *Післявесільні відвідини*. Протягом місяця після «свайби» рідні молодих ходили один до одного в гості, якщо, звичайно, дозволяли статки.

До складу весільних чинів молодого входили «боярини» (неодружені хлопці), «дружко» (одружений старший чоловік), «світилки» (незаміжні дівчата), «свашки» (заміжні жінки). Почет молодої складали «дружки» (незаміжні дівчата), «дружко» (одружений старший чоловік), «свашки» (заміжні жінки). Весільні страви готували «кухарки», а весільну випічку — спеціально запрошені жінки з-поміж рідні або знайомих — «корогвайниці».

Весільне вбрання молодої складалося з довгої сорочки з вишитими рукавами і «пеленою» (низ сорочки) та умережаним коміром, вишневої спідниці та керсетки. На шию дівчина, якщо мала, надівала намиста і золотий дукач, на голову — вінок зі штучних квітів з різнокольоровими «стьожками» (стрічками). До строю молодого входила сорочка, яку, за

звичаєм, шила та вишивала (поділ і «*манижку*») молода, а також штани. Пізніше хлопцям почали купувати весільні костюми. Взували молоді переважно чоботи. Традиційно весільний рушник, який найчастіше вишивали гладдю червоним або червоним і чорним по білому, молода тримала на правій руці, сховавши за нього свою ліву руку. Молодому ж руку перев'язували хусткою: якщо він був цивільним — праву, а якщо «воєнним» — ліву, бо «воєнний буде салют давать».

першим ставав на рушник під час вінчання, той мав «командувать»; заборонялося переходити дорогу молодим, а також проходити між ними, щоб не розійшлися; молодша сестра молодої сідала їй на коліна, щоб швидше вийти заміж; якщо розпряглися коні у весільній підводі, казали, що молоді разом не житимуть; зайшовши вперше до хати свекрухи, молода намагалася засунути «верх» печі, щоб «командувать» у новій оселі; хату свекрухи на другий день молода повинна була замітати від дверей до середини,

Весілля в с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. 1965 р. Зліва направо (перший ряд): старша і менша світилки зі «світільниками», молода, молодий, старший боярин, дружка, боярин, «дружко» (перев'язаний навхрест рушниками)

Під час дослідження було виявлено низку весільних прикмет і заборон, зокрема: до короваю кликали тільки щасливих у шлюбі жінок, щоб молоді «удвох жили»; якщо коровай не вдався, хтось із молодят міг швидко померти; під час запрошення на весілля гості, отримавши шишку, повинні були відкусити від неї шматочок, щоб молода довго не старіла; дощ у день весілля віщував сльози молодій; удовам заборонялося вбирати молоду, щоб та швидко не овдовіла; якщо у світилки «гарно горів» «світільник», казали, що молоді добре житимуть у шлюбі; гроші, якими обсипали молодих, клали під квочку, «щоб курчата плодилися»; хто

щоб подружжя не розлучилося; зламаній на весіллі каблук віщував недобру долю молодим.

Завдяки сприянню співробітників приватного історико-етнографічного музею с. Вереміївка «Козацькі землі України» членам експедиції вдалося частково реконструювати місцевий весільний обряд, використавши елементи народного одягу, що зберігаються у фондах, а також транспорт, житлові й архітектурні споруди, розташовані на території скансену.

У с. Вереміївка цикл родильної обрядовості також демонструє певні локально-територіальні особливості. Зокрема, під час збору польового матеріалу було зафіксовано народні

вірування — прикмети і заборони, пов'язані з вагітністю. Так, «беременній» (вагітній) жінці заборонялося: ходити на похорон, бо казали, що «зійде дитина»; бити kota чи собаку, щоб дитина не була «в шерсті»; накривати дитину рушником, щоб вона, коли виросте, не «виторала об батьків ноги»; торкатися обличчя, злякавшись пожежі, або красти ягоди, щоб на тілі дитини не було плям. До заборон, пов'язаних з годуванням дитини, варто зарахувати місцеве народне табу — починати годувати дитину з лівої «цицьки», щоб не була шульгою. Щодо визначення статі дитини за зовнішністю вагітної інформанти зазначали: «Як на хлопчика — дужче на обличчі орлиці [веснянки. — С. М.], живіт великий»⁶. За зовнішніми ознаками також можна було сказати, чи жінка «беремена»: якщо «розходяться зрачки», «рябе» обличчя [у веснянках. — С. М.], «орел» на лобі [у веснянках. — С. М.], значить «при надії».

У часи відсутності лікарень та фахової медичної допомоги, за свідченням респондентів, пологи в жінок приймали старші жінки — «бабі бабували». На обстеженій території такі «бабі» були на кожному кутку. Зокрема, вдалося зафіксувати спогади про «бабу» Параску, Лакерю та Ониську. Зі слів місцевих жителів, вони були наділені здібністю передбачати майбутнє новонародженого: «Баба як загляне у вікно, уже побаче долю дитини». Якщо ж немовля народжувалося з пуповиною навколо шії, «баба» казала, що дитина буде нещасливою. Крім того, такі «бабі», за свідченням респондентів, могли вплинути на продовження роду породіллі: якщо «баба» перев'язувала пупа «матіркою» (жіноче стебло коноплі), то діти в родині продовжували народжуватися, якщо ж «плоскінню» (чоловіче стебло коноплі) — жінка ставала безплідною. Зі слів старожилів, коли діти виростали, вони запрошували «бабу», яка «бабувала», до себе на весілля і обов'язково дарували їй «на сорочку» (полотно) або хустку.

Як зазначають інформанти, протягом шести тижнів після пологів, до «виводин», породіллі заборонялося виходити з двору, бо вона «сира», «нечиста», «щоб на неї ніхто не ди-

вився, бо є ж люди на очі погані». Хрестити дитину, «щоб Бог коло неї походив», могли як до шести тижнів, так і після. На обстеженій території побутував звичай брати «стрічних кумів»: якщо в сім'ї один за одним помирали діти, при народженні наступної дитини необхідно було взяти за кума/куму першого, кого зустрінеш на шляху.

До народних методів боротьби з дитячими крикливцями, за свідченням Надії Яківни Чехун (1915 р. н.), традиційно належав звичай нести дитину до курей під сідало: «Треба взяти жита у карман і піти, як кури посідають на сідало, і треба стать коло їх і сказати: “Кури-кури куринисті, сірі, білі й попелісті, вам нате плаксивиці, а нам дайте соннивиці”. Вона [мати] тричі так скаже..., посипе житом, вони [кури] пококотять, і вона обернулась і пішла, і помогло дитині».

Поодинокі згадки зафіксовано про звичай «рвати сорочку» жінці, яка стала бабусею: після народження онука/онуки рідні чи близькі йшли до бабусі, рвали на ній сорочку і дарували нову. Бабусь залучали і до першої дитячої

Віз. Експозиція приватного історико-етнографічного музею «Козацькі землі України». с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну Черкаської обл. Світлина М. Бега

купелі, до якої найчастіше додавали товстушку і любисток («любку») — щоб була «люб'язна і нехуда», «щоб любили дитину», материнку, солодку яблуню, вишнину, ромашку, сіно. Чоловік же, який став батьком, за місцевою традицією, ходив «приливать дитину» (влаштував гостину для чоловіків).

З метою відлучення дитини від грудей «вереміянки» клали за пазуху щітку, риб'ячу голову, мастили груди сажею. На річницю народження дитини влаштовували «стрижини» — хрещені батьки стригли дитину на кожусі, після чого волосся спалювали, щоб «ведьми» його не використали на шкоду дитині. Як засвідчують польові матеріали, на обстеженій території на питання дитини «Звідки я взявся?» батьки частіше відповідали «У капусті знайшли». Рідше трапляються такі відповіді: «Вода принесла», «Лелека приніс» або «З узвоза бігла [дитина] та й упіймали [батьки]». Лякали дітей переважно домовим, вовками, циганами, «бандітами» та Бабою-Ягою.

Як відомо, народження, весілля, смерть як перехідні етапи життєвого циклу людини досить часто супроводжувалися ритуально-

Сани. Експозиція приватного історико-етнографічного музею «Козацькі землі України». с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.
Світлина М. Бега

магічними акціями, які, залежно від мотивації («на життя/здоров'я» — «на смерть/хворобу»), могли мати для їх виконавців полярно протилежні наслідки. Підтвердженням цього є вереміївський звичай годувати дитину, хвору на енурез, протягом трьох днів хлібом, який, за місцевим звичаєм, несуть на «криші» (крищі) «доломіни» (труни) за покійником. Хоча згідно з іншими свідченнями будь-які атрибути, пов'язані з поховальною обрядовістю, живим використовувати не слід. Спільним для родильної та весільної обрядовості в с. Вереміївка був звичай спеціально нести на весілля немовля, щоб молода потримала. Це робили, за народними поясненнями, з метою забезпечити молодому подружжю швидке продовження роду.

У Вереміївці і нині побутує стійка традиція проведів в армію. Вона, звісно, втратила свій драматизм, притаманний обряду ХІХ — початку ХХ ст., коли громада втрачала свого члена на багато років. Після Великої вітчизняної війни обряд зазнав суттєвих змін. У текстах рекрутського фольклору значно зменшилася частка безпорадності, неминучості долі. Натомість виникла тема радісного очікування завершення служби. Ще двадцять і більше років тому проважити «некрута» сходилося все село незалежно від статі та громадського стану (родичі, парубки, дівчата, одружені). Нині через складні соціальні умови приходять лише запрошені. Хлопця обмотують навхрест рушниками (не завжди), до піджака/сорочки дівчата приколюють хусточки (носовички). Якщо в «некрута» є дівчина, то вона виготовляє пишну квітку з атласних різнокольорових стрічок (а раніше власноруч вишивала хусточку) і приколює до грудей хлопця поверх інших хусточок (сторона не має значення). На вечірці влаштовували частування для гостей, співали пісень, танцювали під гармошку та бубон польку, краков'як, гопак, старші чоловіки ділилися власним досвідом перебування в лавах Радянської армії. Застілля тривало до пізньої ночі, під ранок найближчі родичі проводили «некрута» до призовного пункту

Проводи в армію. 1960-ті рр. с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл.
Світлина з приватного архіву Г. Г. Ропай

(у Кременчук або Золотоношу), зупиняючись дорогою, аби його «підстригти». По поверненні парубка з армії особливих дійств не влаштовували, лише збиралися в тісному колі родини та близьких друзів.

До затоплення кожен з кутків старої Вереміївки мав власне кладовище. Після переселення на гору сільрадою було відведене для нього спеціальне місце. Наприкінці 1950-х років бригади із засуджених до виправних робіт проводили ексгумацію з метою перенесення останків у братську могилу. На прохання родичів кістки їхніх предків віддавали для індивідуальних перепоховань. Таким чином, на сучасному вереміївському цвинтарі поховання розташовані за родинним «гніздовим» принципом, дотримуватися якого намагаються і зараз. Сучасне кладовище не має огорожі та брами, братська могила фактично занедбана.

Останні кілька десятиліть суттєво позначилися на соціальному житті українців, унаслідок чого відбулися значні зміни в духовному житті мешканців села. Така «духовна» еволюція відбилася на системі родинного поховально-поминального циклу, що виража-

ється у втраті змісту та значення окремих елементів обряду, коли інформант не знає або не розуміє їх значення — «не за нас». Попри останнє зауваження в поховально-поминальній обрядовості веремійчан фіксуються три чіткі цикли: передпоховальний, поховальний та поминальний. До передпоховального належать підготовка смертного вбрання («мертвецьке», «на смерть», «вузол»); прикмети, що віщують смерть (сни, поведінка тварин); сповіщення про смерть (розкриті ворота); обмивання та спорядження померлого. Ще на початку 1980-х років жінок убирали у вишиті білим сорочки, спідниці, керсетки, голову напинали хусткою. Чоловіків одягали в костюм, «картуз/кашкет» клали в голови. Молодих людей дошлюбного віку вбирали як молодих, хлопцеві пришивали квітку, яку перед опусканням труни в могилу віддавали його дівчині або будь-якій іншій, присутній на похороні. Один з інформаторів повідомив, що квітку, навпаки, лишали у труні зі словами «шукай молоду на тому світі». Коровай та шишки не пекли, гільце не робили. У труну клали два рушники, один з яких потім виймали та вішали на сорок днів на покуть.

Хата В. О. Переузника до затоплення.
с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл.
Світлина з приватного архіву В. О. Переузника

Веремійчани вже не чатують біля померлого вночі, а «вечеря» не має початкового сакрального змісту для членів його («мертвяка») родини. Померлого перекладають у труну («доломину») в день похорону перед виносом з хати або на подвір'ї. У хаті на столі ставлять ємність із зерном, у яку встромляють товсту воскову свічку. Поряд ставлять склянку з водою та скибкою хліба, а також три тарілки з цукерками — «гостинцями», які роздають на подвір'ї, на цвинтарі та священику. У разі проведення громадянської панахиди третю тарілку роздають на поминальному обіді.

Поховальний цикл складається з поминальної служби в хаті померлого та на подвір'ї (значна частина населення відмовляється від церковної відправи через антирелігійні переконання або фінансові обмеження), виносу труни, поховальної процесії та громадянської/церковної панахиди на кладовищі. Під час виносу тіла з хати на порозі не зупиняються і не торкають-

ся його, інформанти не пригадують, щоб раніше побутував цей звичай. При виході на двір швидко зачиняють порожню хату, після виходу з двору — ворота, які перев'язують рушником. Попереду процесії несуть хрест, портрет, державні нагороди померлого, вінки, потім «кришу» від труни, на якій на рушнику лежить хліб із сіллю. Труну на «марах», обв'язаних рушниковим полотном (до 18 м) та прив'язаними чотирма (раніше — шістьма) хустками, установлюють на машину (раніше несли до першого перехрестя). За труною йдуть родичі. Процесія рухається повільно, не зупиняючись до самого кладовища. Родичі попереднього померлого на цвинтарі не зустрічають, натомість просто «передають» гостинці своєму родичеві через новопреставленого.

На похорон забороняється йти вагітним жінкам другої та далі ліній спорідненості, особливо дивитися мерцю в обличчя, «щоб дитина не завмерла». Хліб із «криші» під час

опускання труни та насипання могили ламають, роздаючи частину на кладовищі, а з іншої роблять канун.

Поминальний цикл складається з поминального «обіду», «сніданку» на наступний день та поминання на дев'ятий і сороковий день, на півроку та рік. В останні роки тенденція поминання на дев'ятий день та на півроку відійшла. На дев'ятий день переважно роздають «гостинці» родичам та сусідам. До поминального обіду, окрім кануна, раніше входили чотири основні страви: «капуста» (капусняк), картопля з м'ясом, молочна каша (пшоняна, рисова, макаронна) та фруктовий кисіль, який слугував своєрідним нагадуванням про завершення трапези. На сьогодні поминальний стіл складається з більшої кількості страв, перетворюючись, за несхвальним висловом окремих респондентів, «з поминального на весільний».

До календарних поминань належать Проводи (у першу неділю після Великодня), батьківські суботи, а також відвідини могил померлих родичів на Спаса. На Проводи («гробки») на могильні хрести чіпляють рушники, на «гробиках» викладають пасочки, яйця та інші «гостинці». З кладовища додому нічого не несуть, розкладають на могилах або роздають людям на цвинтарі. Загальних поминань на кладовищі вже не влаштовують, кожна родина збирається окремо. Інформатори літнього віку згадують про загальні поминання у старій Вереміївці, коли всі сідали між могил, простеляючи рядна.

Через обмежений розмір публікації за рамками звіту залишилося ще багато цікавих

тем експедиційного дослідження. Комплексний характер дослідження одного села колективом науковців за тиждень не вичерпав усієї можливої тематики, навпаки, з'являлися нові неочікувані сюжети розповідей з усної історії, описів етнографічних сюжетів та сучасних культурно-мистецьких реалій села. Джерелом поширення історико-етнографічних знань про село є його музеї — історико-краєзнавчий сільський музей та приватний історико-етнографічний музей «Козацькі землі України», заснований уродженцем Вереміївки В. Недяком. У скансені «Хутір Тараса Бульби», що є частиною музею, експонуються господарські будівлі села: комори, кошари, клуня, вітряки, знаряддя обробітку врожаю, традиційні транспортні засоби, кам'яна скульптура. Будується приміщення козацької скарбниці, ведеться музеєфікація етнографічних експонатів у фондах музею, що нараховують близько 30 тис. одиниць. Поки що Музей не має експозиційної зали, але завдяки мистецьким акціям, що відбуваються на його території, та пересувним виставкам (українських рушників, народної ікони, дерев'яної народної скульптури) є вже добре знаним в Україні. Діяльність і експозиція Музею, безперечно, заслуговують на окрему розвідку. Учасники експедиції дякують директорів музею В. Недяку за наукове сприяння та фінансову підтримку експедиції. Висловлюємо подяку представникам сільської ради та бібліотеки, усім інформаторам за надані відомості, і особисто В. Переузнику за можливість ознайомлення із цінними документами та матеріалами з його приватного архіву.

¹ Записала С. Маховська в липні 2013 р. у с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. від Н. Я. Чехун, 1915 р. н.

² Тут і далі курсивом у лапках подано місцеві назви форм дошлюбного спілкування молоді, структурних елементів весільної та родильної обрядовості, атрибутів, чинів та інших обрядових реалій.

³ Записала Г. Бондаренко у липні 2013 р. у с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. від Г. А. Сивинської, 1926 р. н.

⁴ Записала С. Маховська 23 липня 2013 р. у с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. від Марії Євдокимівни Переузник, 1938 р. н.

⁵ Записала С. Маховська 25 липня 2013 р. у с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. від Ганни Гаврилівни Ропай, 1937 р. н.

⁶ Записала С. Маховська 26 липня 2013 р. у с. Вереміївка Чернобаївського р-ну Черкаської обл. від Олександри Григорівни Переузник, 1933 р. н.